

Studia Biblica Slovaca

Ročník 1

2009

Číslo 1

Offprint

Katolícke biblické dielo

Studia Biblica Slovaca je časopis zameraný na skúmanie Svätého písma Starého a Nového zákona predovšetkým zo stránky filologickej, historickej, exegetickej a teologickej.

Vydáva Katolícke biblické dielo, Svit, s cirkevným schválením.

Imprimatur: Mons. František Tondra, spišský diecézny biskup, č. 1-06 zo dňa 3. 1. 2006

Nihil obstat: Anton Tyrol

Šéfredaktor: Blažej ŠTRBA (Badín)

Redakčná rada: Jaroslav BROŽ (Praha, CZ) - Peter DUBOVSKÝ SJ (Roma, I) - Pavol FARKAŠ (Nitra) - Peter FEDOR (Prešov) - Juraj Feník (Drienov) - Sr. Júlia Daniela ISKROVÁ (Ružomberok) - Róbert JÁGER (Prešov) - Jozef JANČOVIČ (Bratislava) - Róbert LAPKO (Košice) - Milan SOVA (Bratislava) - Peter ŠOLTĚS (Oestrich-Winkel, D) - Jozef TIŇO (Bratislava) - František TRSTENSKÝ (Spišské Podhradie) - Pavol VILHAN (Roma, I) - Sr. Gabriela Ivana VLKOVÁ (Olomouc, CZ)

Za lektorovanie všetkých článkov zodpovedá redakčná rada.

Jazyková úprava: Elena Slaná

Zalamovanie: redakcia

Na príprave publikácie sa podieľali aj Mária Mihulcová, Zuzana Škrinárová, Martin Kňazek

Príspevky v slovenčine alebo češtine, alebo knihy na recenziu prosíme adresovať na jednu z adries:

Redakcia *Studia Biblica Slovaca*, Blažej Štrba, Banská 28, 976 32 Badín (Slovakia), tel.: (00421) 048/418 22 42, fax: (+421) 048/418 22 08, studiabiblica@xaver.sk, www.biblica.sk,

František Trstenský, Teologický inštitút, Spišská Kapitula 6, 053 04 Spišské Podhradie (Slovakia), tel.: (00421) 053/419 41 80, f.trstensky@centrum.sk.

Príspevky sa požadujú tak v elektronickej podobe (disketou alebo pripojeným dokumentom e-mailu, podľa možnosti v Microsoft Word formáte s typom písma Times New Roman), ako aj vo vytlačenej forme (A4, riadkovanie 1,5). Ak sú používané iné typy písma pre hebrejštinu a gréčtinu ako v BibleWorks, tak upresniť aké. Príspevok typu článok alebo poznámka musí byť doplnený zhrnutím nie dlhším ako 150 slov, jeho anglickou verzou a zoznamom bibliografie. Nevyžiadané exempláre sa späť neposielajú. Redakcia si vyhradzuje právo na jazykovú a štylistickú úpravu prijatých príspevkov.

Objednávku posielat' na Katolícke biblické dielo alebo na adresu redakcie.

Bankové konto: 400827 4864, IBAN: SK28 7500 0000 0040 0827 4864.

Články časopisu sú abstrahované v troch svetových periodikách: *Old Testament Abstracts* ISSN 0364-8591, *New Testament Abstracts* ISSN 0028-6877 a *Elenchus of Biblica*.

Studia Biblica Slovaca

© 2009 by Katolícke biblické dielo, Svit

Katolícke biblické dielo, Jilemnického 32/A, 059 21 Svit (Slovakia), www.kbd.sk

Tlač: Publica, publica@centrum.sk

Printed in Slovakia

ISSN 1338-0141

Abstrakty a recenzie

Abstrakty

Liber annuus LVII (2007)¹

Ročenka františkánskej Fakulty biblických vied a archeológie vo svojej hlavnej časti (9-632) obsahuje 22 vedeckých príspevkov a ich stručné zhrnutia (633-643). Po správe o historicko-archeologickom výskume v Jordánsku (XXVII – 2007) (645-724) nasledujú recenzie odborných publikácií (725-761) a stručná správa o činnosti fakulty v akademickom roku 2006-2007 (763-767). Pätnásť kvalitných fotografií archeologických vykopávok z Katedrály Hama-Zjavenia v Sýrii uzatvára túto cennú publikáciu, ktorá je k dispozícii v knižnici Katolíckeho biblického diela vo Svite.

9-27: **David Volgger: Die „Opfer“ in Gen 1-11.** Spor/diskusia o obetovaní je dôležitá v Gn 1 – 11. Gn 4,3-5 a 8,20-21 sa zmieňujú o dare pre JHVH. V oboch prípadoch muži konajú bez priameho Božieho príkazu. Obetovanie darov nevyjadruje pozitívny vývoj ľudských plánov a ľudských činov. Tiež ostáva nejasné, či JHVH vskutku prijal obetovanie. Ábelovo, Kainovo a Noemovo obetovanie sú neurčité ľudské diela. Čitateľ Gn 1 – 11 je svedkom Božieho plánu stvorenia života navzdory nebezpečnej ľudskej závesti a koncu života na zemi. Nenaučí sa nič definitívne o dare, ktorý ľudia prinášajú JHVH.

29-81: **Enzo Cortese: Una teologia dei salmi storica. Storia della fede e della preghiera d'Israele nel salterio.** Známy taliansky exegeta a odborník na deuteronomistickú históriu sa v posledných rokoch venuje otázke vzniku Knihy žalmov (napr. *La preghiera del re. Formazione, redazione e teologia dei "Salmi di Davide"*, 2004). V článku predstavuje najprv základné charakteristiky a obsah piatich kníh Žaltára. Následne popisuje niektoré charakteristiky rôznych zbierok a po tom, čo opíše Žalmy ako také, Cortese predstavuje dve perspektívy, do ktorých možno principiálne všetko vtesnať.

¹ *Liber annuus LVII 2007*, Editor Eugenio Alliata, Studium Biblicum Franciscanum, Jerusalem : Franciscan Printing Press, 2008. 767 s. + Tavole 9 s. ISBN 978-88-6240-004-6, ISSN 0081-8933.

Liber annuus je ročenka, ktorou začal publikovať svoju odbornú činnosť inštitút *Studium Biblicum Franciscanum* v roku 1951. Toto periodikum predkladá odbornej biblickej verejnosti výskumy v oblasti biblickej lingvistiky, biblickej exegézy a teológie a biblickej archeológie. Samotný františkánsky inštitút si udržiava vysoké renomé práve pre svoje biblicko-lingvistické a archeologické zameranie. Najmä v posledných rokoch toto niekoľko stostranové periodikum to evidentne potvrdzuje svojimi článkami. Počínajúc číslom 55 z roku 2005 jednotlivé ročníky budú v knižnici Katolíckeho biblického diela vo Svite.

1) Individuálne alebo kolektívne náreky. Pokiaľ ide o individuálne žalmy, autor je toho názoru, že sú to liturgické modlitby kráľa, ktoré treba datovať do obdobia pred exilom. Potom odkrýva teológiu individuálnych a kolektívnych nárekov diachronickým spôsobom. Pri štúdiu ústnej poézie sa vracia až do obdobia samotného kráľa Dávida. 2) Chvála v *todá* a v hymnoch. Autor obhajuje ich starodávny pôvod, analyzuje ich rituálne elementy a pokúša sa analyzovať ich vývoj. 3) V závere autor venuje viac pozornosti Piatej knihe žalmov a študuje tzv. vystupujúce žalmy, Hallel, múdroslovné a alfabetické žalmy, ktoré poukazujú na redakčné spojenie celého Žaltára.

83-161: **Alviero Niccacci: Il libro del profeta Michea: Testo traduzione composizione senso.** Takmer po dvadsiatich rokoch po publikovaní svojej knihy *Un profeta tra oppressori e oppressi. Analisi esegetica del capitolo 2 di Michea nel piano generale del libro* autor prezentuje syntaktickú a kompozičnú analýzu celého hebrejského textu Knihy proroka Micheáša. So zreteľom na svoju predošlú štúdiu, ktorú čiastočne prepracoval, autor ponúka rozdelenie textu do 21 celkov a piatich hlavných sekcií v chiasmickej kompozícii: kap. 1 súvisí s 6,1 – 7,6, kap. 2 s kapp. 3 – 5, pričom 7,7-20 formuje záverečnú sekciu. Opierajúc sa o teóriu dôsledného systému hebrejského slovesa, tak pre prózu, ako pre poéziu, autor venuje veľkú pozornosť slovesným formám výslednej dynamiky komunikácie, ktoré sú nevyhnutné na dosiahnutie takej interpretácie, ktorá zodpovedá ktorémukoľvek textu. Autor zdôrazňuje pevnú kompozičnú jednotu celej knihy, tak ako ju chápu aj mnohí interpreti, a navrhuje pomerne presný časový úsek medzi 713 a 701 pred Kr. ako adekvátny pre rôzne historické situácie opísané v knihe; opiera sa aj o židovský exil v 8. stor. pred Kr., udalosť, ktorú odborníci neraz neberú vážne. Tak Niccacci prichádza ku konkrétnej možnosti, že Micheáš by mohol byť jediným autorom prorocstva v celej knihe.

163-170: **Massimo Pazzini – Rosario Pierri: Il libro di Abacuc secondo la versione siriana (Peshitto).** Autori publikujú v tomto článku plne vokalizovaný sýrsky text Knihy proroka Habakuka. V predchádzajúcich zväzkoch *Liber Annuus* boli touto metódou publikované Knihy prorokov Amosa, Jonáša, Ozeáša a Micheáša. Všetky tieto príspevky sú voľne prístupné na internete.

171-214: **Giorgio Giurisato: Gv 16,16-33: analisi retorico-letteraria, struttura e messaggio.** Literárne štruktúry state Jn 16,16-33 sú stále premenlivé. Autor v tomto článku analyzuje kompozíciu jednotlivých odsekov a ich vzájomné prepojenie na základe slovného paralelizmu. Zvláštnu pozornosť venuje rétorickým figúram. Uzatvára, že stať je rozdelená do ôsmich odsekov, spojených po dva, a ich paralelizmus vymedzuje jasne túto stať. Autor poukazuje na niektoré prvky záhady – záhadné vety, nepochopenie a objasnenie s vysvetlením – sa objavujú dvakrát: ABCD A'D'B'C'. Ich usporiadanie je sofistikovane asymetrické. D', ktoré nasleduje po A', zdôrazňuje záhadnú funkciu A' a pripravuje nepochopenie v B'. Odseky tak môžu byť čítané buď po poradí, alebo podľa ich paralelizmu. Paralelné čítanie poukazuje na ich dialektický rytmus, ktorý charakterizuje paschálne tajomstvo state: od zraku k jeho strate a k opätovnému získaniu zraku, od záhadného k jasnému prejavu, od utrpenia k radosti, od mlčania k prosbe k Otcovi. Tieto antitézy sa zakladajú na dvoch časových údajoch: „doteraz“ a „prichádza hodina“.

215-228: **Frédéric Manns: Traditions sacerdotales dans le quatrième Evangile.** Dlhoročný profesor inštitútu *Studium Biblicum Franciscanum* študuje kňazské tradície v Evanjeliu podľa sv. Jána. Nepripúšťa myšlienku, žeby evanjelium bolo napísané saducejom, nakoľko v texte je prítomná idea vzkriesenia. Po krátkom vymenovaní

kňazských tradícií sa autor pokúša vysvetliť ich dôležitosť v Jánovom evanjeliu, ktoré bolo napísané až po zničení jeruzalemského chrámu.

229-252: **Alfio Marcello Buscemi: Una rilettura filologica di Colossesi 2,23.**

Tento článok sa pokúša objasniť niektoré neobvyklé problémy textu Kol 2,23 a navrhuje niekoľko riešení z filologického zorného uhla: 1) navrhuje následnú interpunkciu: ἄτινά ἐστιν, λόγον μὲν ἔχοντα σοφίας ἐν ἐθελοθρησκίᾳ καὶ ταπεινοφροσύνῃ [καὶ] ἀφειδίᾳ σώματος, οὐκ ἐν τιμῇ τινι πρὸς πλησμονὴν τῆς σαρκός. 2) Syntagma ἄτινά ἐστιν je spojená s ἐν τιμῇ τινι πρὸς πλησμονὴν τῆς σαρκός v jej modálnom zmysle, a preto je adjektívna a následne musí byť považovaná za predikát: „tieto veci nemajú hodnotu/výhodu“ znamená, že „tieto veci sú bez hodnoty/sú nevýhodné“. 3) Výraz λόγον μὲν ἔχοντα σοφίας uvádza dlhú spájajúcu participiálnu vetu prípustkovej hodnoty: „nakoľko má povest' múdrosti“, to podčiarkuje fakt, že je to nezaslúžená reputácia: zvyky, zákazy, učenie istej φιλοσοφία (Kol 2,8) môžu vytvoriť ilúziu vyššej múdrosti; skutočnosť je však iná. 4) Syntagma ἐν ἐθελοθρησκίᾳ καὶ ταπεινοφροσύνῃ [καὶ] ἀφειδίᾳ σώματος sa nevzťahuje na σοφίας, ale na λόγον μὲν ἔχοντα σοφίας ako na celok, a preto sa prekladá ako: „v oblasti ľubovolnej nábožnosti pozostávajúcej z pokory a telesnej prítomnosti“. Preto Buscemi ponúka nový preklad Kol 2,23: „Také ľudské nauky, ktoré majú reputáciu múdrosti v oblasti ľubovolnej nábožnosti pozostávajúcej z pokory a telesnej prítomnosti, sú bez hodnoty/nevýhodné dokonca aj (keď sú) v kontraste s nenásytným uspokojením/dychtivosťou tela.“

253-315: **Nello Casalini: Corpus pastorale – Corpus constitutionale (La costituzione della chiesa nelle Pastorali).** Autor porovnáva klasifikáciu Pastoralných listov, najmä 1 Tim a Tít, s dávnou hypotézou, že 1 Tim bol vlastne prvým príkladom „Cirkevného práva“. Tým chce poukázať, že nielen tento list, ale všetky tri listy boli chápané ako „konštitutívne“ texty pre „správu Cirkvi“ ako inštitúcie s vlastnými úradmi a skupinami.

317-341: **Christopher Begg: Samson's Initial Exploits According to Josephus.** Jozef Flavius venuje celkom 18 obširných odsekov v piatej knihe svojho diela *Židovské starožitnosti* jeho reлектúre Sdc 14 – 15. Už touto kvantitatívnou poznámkou Begg, profesor Katolickej univerzity Ameriky, poukazuje na jasný záujem židovského historiografa o spomenutý odsek z Knihy sudcov. Tento záujem sa ešte viac zvýrazní, keď si čitateľ všimne – čo vlastne autor článku chce dokázať – mnohoraké úsilie, s ktorým Flavius adaptoval Samsonove pozoruhodné činy pre svoj vlastný zámer, keď písal históriu. Táto námaha židovského historiografa si vyžaduje obdobnú námahu súčasných bádateľov tohto jeho *corpusu*.

343-376: **Rosario Pierri: Esempi di dativo assoluto nei Settanta.** Absolútny datív sa len zriedkavo spomína v antických učebniciach gréckej gramatiky. Keď sa spomína, tak obyčajne len zdôrazňuje, že je to anakolútna väzba alebo konštrukcia, ktorá môže byť vysvetlená aj inou konštrukciou ako absolútnou. V tejto krátkej poznámke Pierri predstavuje štyri príklady absolútneho datívu, ktoré sú ako alternatívne čítania absolútneho genitívu. Zaoberá sa variantmi čítaní, ktoré sú doložené v niektorých textoch Septuaginty.

381-403: **Rosario Pierri: L'infinito con articolo al genitivo nel Nuovo Testamento.** Opakovaný výskyt kľbového genitívneho neurčitku (τοῦ + neurčitok) v texte Nového zákona je predovšetkým výsledok vplyvu Septuaginty. Táto závislosť sa odzrkadľuje aj za cenu toho, že sa táto konštrukcia objavuje z času na čas v rôznych kontextoch. Prípady zhrnuté v BDB § 400, kde navrhnutá analýza väzby τοῦ + neurčitok sa

zdá byť kolísavá, sú pojednávané v tomto článku. Výsledkom je dojem, že jedna hodnota je taká istá ako druhá a že nakoniec alternatívy obsahujú to isté poslanstvo, zanedbávajúc možné a podstatné rozdiely, ktoré by však mohli odlišovať jednu hodnotu od druhej v ich vlastnom kontexte. Oveľa viac sa zdá byť nevyhnutné, aby bola objasnená hodnota, ktorú väzba nadobúda v rôznych kontextoch, aby sa vyšlo, nakoľko sa to len dá, vzájomnému prekrývaniu sa hodnôt, ktoré v skutočnosti sú alternatívne.

405-421: **Massimo Pazzini: Dai viaggi di R. Petachia di Regensburg (XII secolo). Descrizione della terra d'Israele: traduzione annotata.** V tomto článku Pazzini sprístupňuje prvý taliansky preklad časti itinerária cesty Patachiu z Ratisbonu. Ide najmä o poslednú časť s popisom niektorých miest Svätej zeme. Hebrejský text je preložený z edície benisch (1856) a porovnaný s Broerovým (2005).

423-430: **Yana Tcheknanovets: On the identification problem of the Georgian „Devubani“ Monastery.** Autorka článku predkladá mienku, že kláštor Devubani bol lokalizovaný v údolí Refaim, juhozápadne od múrov Jeruzalema. Nezvyčajný názov kláštora pochádza z dobre známeho historického miestneho mena; existuje doklad z byzantského obdobia o menovcovi Devubani, o kláštore Gigantov; tiež je fakt, že Georgiáni vlastnili územia v údolí v 13.-15. stor. Je teda dosť pravdepodobné, že byzantský kláštor Gigantov, ako aj následne stredoveký Devubani, boli väčšou skupinou kláštorov, ktoré boli lokalizované v blízkosti Jeruzalema a Betlehema.

431-491: **Pietro Kaswalder: La nascita e il significato della sinagoga antica. Nota Bibliografica.** Tri zväzky, ktoré sú prezentované v tejto bibliografickej poznámke, skúmajú a preverujú pôvod synagóg. Problémy, ktoré nastoľuje táto otázka sú spoločenského a náboženského rázu na pozadí času a cieľa vzniku tejto inštitúcie. Inými slovami: kde, kedy a prečo vznikajú synagógy? Prvý zväzok D. D. Bindera skúma terminológiu: *proseuche, synagoge hieron*, etc., s cieľom objasniť náboženské pozadie vzniku synagógy. V prvých zhromaždeniach, ktoré sa formovali počas Perzského obdobia pri mestských bránach dedín a mestečiek Júdska, bolo dôležité „čítanie Tóry“ (porov. Neh 8,13-18). Z tohto zhromaždenia povstáva synagóga, kde lokálna komunita zreprodukuje nie len liturgiu, ale aj architektúru a dekoráciu centrálnej svätyne Jeruzalema (*Aron Kodeš*, olivový strom, dvere, *menora, paroket*, etc.).

Zväzok editovaný A. J. Avery-Peckom a J. Neusnerom predstavuje zbierku štúdií o synagóge. J. Magness predkladá mienku o novom datovaní galilejských synagóg (Guš Halav, Kafarnaum, Chirbet Šema, Narbatein a iné), t. j. od 5. do 6. stor. po Kr. E. M. Meyers a J. F. Strange oponujú a datujú vznik týchto synagóg do skoršieho obdobia. Dôležité kapitoly zväzku predstavuje J.F. Strange so svojím „The Synagogue as Methaphor“ a P. V. M. Flesher s „Prologomenon to a Theory of Early Synagogue Development“. Poslednú kapitolu tvorí príspevok M. Aviamy o nových vykopávkach starej synagógy v Bará'am.

Zväzok predstavený A. Runessonom predpokladá iný historický a spoločenský proces vzniku synagóg. Výskum pokrýva obdobie od Perzského až po Rímske obdobie a predkladá názor, že za slovom „synagóga“ v 1. stor. po Kr., sa skrývajú dva druhy inštitúcií: verejné dedinské zhromaždenie a tzv. dobrovoľné združenie. Prvé je výsledkom radikálneho uskutočňovania perzskej imperiálnej politiky v provincii Jehuda, zatiaľ čo druhé sa vyvinulo v čase, keď sa na tomto území prejavoval viac helenistický vplyv. V diaspóre sangogálna liturgia postupne nahradila židovský obetný kult a chrámy boli postupne premenené na synagógy.

493-502: **Bruno Callegher: Cafarnao IX. Addenda: monete dalle ricognizioni di superficie (2004-2007).** Mince publikované v tejto edícii (70 exemplárov a jedna kovová dostička) pochádzajú z prieskumu Kafarnaumskej urbánskej časti (najmä časti č. 4 a 11), ktorý sa konal v r. 2004 a 2007. Najstarší exemplár mince je Trajánov quadran, zatiaľ čo väčšina pochádza z obdobia medzi 4. a 7. storočím. Dôslednosť tejto nedávnej publikácie Cafarnao IX je pozoruhodná, najmä čo sa týka historicko-numizmatickej analýzy posledných fáz lokality.

503-520: **Bruno Callegher: Tesoro o monete sparse? A proposito di un gruzzolo di bronzi della zecca di Flavia Neapolis (Samaria).** V roku 1997 sa na trhu antikít objavila zbierka 37 medených mincí, razených v mincovni mesta Flavia Neapolis a ikonograficky blízkych s chrámom boha *Zeus Hysistos* a s chrámom na vrchu *Garizim*. Medzi cisármi zobrazenými na minciach boli: Elagabalus (25 mincí), Alexander Severus (8 mincí), Trebonianus Gallus (1 minca). Skupina mincí Elagabalusa patrí do svetlej zbierky; jedenásť z týchto exemplárov má na opačnej strane odlišný znak a hodnotnejšiu kvótu ako tie predchádzajúce, z obdobia vlády cisára Alexandra Severa. Medzi mincami tohto imperátora je možné pozorovať niekoľko zvláštností. Prvá (kat. č. 32) súvisí s legendou na líci, odlišnou od tých, ktoré sú známe z repertoáru. Druhá (kat. č. 33), so svojou lúčovitou hlavou, dovoľuje rozpoznať nový nominálny typ a pravdepodobné vytváranie vzťahu medzi dvomi vydaniaми v medi, podobné tým, ktoré boli vydané v tom období v západnej časti impéria.

Mince z mesta Flavia Neapolis, s opačnou stranou vzťahujúcou sa na samaritánsku tradíciu, patria k tým, ktoré sú veľmi vyhľadávané medzi zberateľmi. Je preto dosť nepravdepodobné, že také veľké množstvo mincí mohlo byť zozbierané a uchovávané také dlhé obdobie. Porovnanie s podobnými objavmi mincí v archeologickom kontexte sa ponúka hypotéza, že skupina nájdených mincí bola zoskupená podľa „tematického“ výberu z väčšieho nám neznámeho numizmatického pokladu, objaveného pravdepodobne v Samárii alebo v blízkom teritóriu, kde bol uschovaný už koncom prvej polovice 3. stor. po Kr.

521-526: **Itamar Taxel: A Christian Basin from Jerusalem.** V archeologických vykopávkach v r. 2005 v starom meste Jeruzalema (v lokalite tretieho múru) boli nájdené keramické predmety, datované do neskorého byzantského alebo umajjovského obdobia. Miska, ktorá je pozoruhodná pre svoju dekoráciu a kontextom, vyrobená z tvrdého páleného žltkastého materiálu, má široký okrajový lem. Okraj lemu je dekorovaný palcovými odtlačkami. Povrch lemu je dekorovaný vtlačenými diskmi, v každom je vyobrazený grécky kríž. Medzi jednotlivými diskmi sú malé kruhové výtlačky, ktoré spolu vytvárajú väčšie kríže. Pod týmto okrajom lemu sú zvyšky oválnych alebo kosoštvorcových odtlačkov. Táto miska je mimoriadna práve dekoráciou povrchu jej obvodového lemu. Doteraz boli publikované len dve obdobné misy s takýmto typickým povrchom lemovej dekorácie. Môžeme sa domnievať, že táto miska, dekorovaná kresťanskými motívmi, mala určité využitie v liturgických rituáloch, ktoré sa vykonávali v kláštornej kaplnke, ktoré bola odkrytá počas vykopávok.

527-562: Y.E. Meimaris – H.M. Mahasneh – K.I. Kritikakou-Nikolaropoulou: The Greek Inscriptions in the Mu'tah University Museum Collection. Tento článok skúma grécky epigrafický materiál, ktorý sa nachádza v múzeu Mu'tah University. Je to zbierka 23 nápisov, z ktorých 20 nebolo zatiaľ publikovaných – s jednou výnimkou (č. 1 z Qasr el Hallabat), ktorá pochádza z roviny južného Keraku – najmä z lokalít Ader, Mu'tah, Iraq, Nakhl a Mahaiy. Okrem venovania Artemide (2. stor. po Kr.) všetky ostatné nápisy sú

náhrobné a sú datované medzi neskorým 4. až neskorým 6. stor. po Kr. Súčasný epigrafický materiál nielenže pridáva 20 nových epigrafov k tým známym z Madaby, ale ponúka aj zaujímavý onomasticon.

563-595: **Carmelo Pappalardo: Lucerne di periodo arabo (VII-IX sec.) rinvenute negli scavi di Umm al-Rasas – Kastron Mefaa e della regione del Nebo in Giordania.** Táto obsiahla štúdia je zameraná na olejové lampy a ich kúsky, ktoré boli objavené pri vykopávkach archeológov zo *Studium Biblicum Franciscanum* v lokalite Umm al-Rasas – Kastron Mefaa a okolí a v oblasti obkolesujúcej vrch Nebo v Jordánsku. Špeciálne sa zameriava na nálezy z umajjovského a abbásovského obdobia.

Vo všeobecnosti, spoločná typológia týchto dvoch období je pomerne identifikovateľná aj napriek faktu, že jej pôvod sa viac-menej priamo vzťahuje na byzantské modely, najmä na dobre známe „svietnikové“ olejové lampy, rozšírené v 5. a 6. stor., používané v nasledujúcich storočiach, počas celého 7. stor. až po prvé desaťročia 8. storočia. Aj obsah je pomerne dobre identifikovateľný z hľadiska chronologického a stratigrafického.

Pokus určiť evolučnú cestu olejových lám Arabského obdobia počínajúc exemplármi z vykopávok Umm al-Rasas a okolitých lokalít umožnil vyhodnotenie rôznych formálnych a dekoratívnych typológií. Vyhodnotenie ukázalo, že neskoršie rôzne typy s jasnými charakteristikami umajjovského obdobia, predovšetkým typ „s lúčmi a bodkami“, po ktorých nasledovali abbásovské typy, sa vyvinuli z prvopočiatočnej bežnej svietnikovej olejovej lampy z byzantského obdobia. Typické sú motívy špirál z viniča, ktoré vo variantoch Ia a IIc podľa Arndtovej klasifikácie sú dobre dokumentované v poslednej fáze Umm al-Rasas.

Pappalardo podotýka, že hlbšie štúdium a publikácie z iných vykopávok nepochybne umožnia jasnejšiu klasifikáciu chronologicko-typologického vývoja, ktorého základné charakteristiky sú opísané v tejto štúdii.

597-621: **Michele Piccirillo: Mosaici della cattedrale di Hama in Siria.** Archeologický výskum katedrálneho Kostola Hamah/Zjavenie začal v roku 1983. V nasledujúcich rokoch pokračoval vo výskume Abd Razzuq Zaquq, v tom čase inšpektor Starožitností v Hamah, ktorý však nedávno zomrel pri automobilovej nehode. Všeobecný plán a štúdia sa zakladá na fotografickej dokumentácii, ktorú archeológ zanechal pisateľovi na publikáciu. Vykopávky východného sektoru trojlodovej baziliky však ešte nie sú ukončené.

Cirkevný komplex objavený na juh od katedrály gréckej ortodoxnej komunity pozostáva z nartexu, južnej krytej kolonády/vchod, datovaných do r. 415 po Kr., s pripojenou miestnosťou a s krstiteľnicou na západnej strane (datovanej do r. 412 po Kr.), obe vydláždené mozaikami.

Mozaiková podlaha zdobená krížmi a poprepletanými kompozíciami je dôležitým dejinným spojivom medzi sýrskymi mozaikami z konca 4. stor. a mozaikou z podlahy Kostola svätých mučeníkov v Tayibat al-Imam, datovanou do r. 442 po Kr., ktorú vykopal ten istý archeológ (porov. Piccirillo, *LA* 49 /1999/).

623-632: **Giovanni Loche: L'exportazione e importazione della ceramica nel tardo medioevo: il caso di Venezia.** Tento článok ilustruje komerčnú aktivitu, ktorá charakterizovala dejiny komerčnej prepravy v neskorom stredoveku medzi územím Levantu a Byzantským impériom, ale tiež na území Magrebu, t. j. arabských oblastí severnej Afriky.

Článok tiež ponúka krátku a hutnú prieskumnú správu, aby poukázal na keramické typológie rozšírené počas križiackeho a mamluckého obdobia (medzi 12. a 14. stor.), na príklade obchodných výmen medzi severom a Blízkym východom. Dôležitosť orientálnej keramiky v meste Benátky a export vlastnej keramiky sú doložené ako príklad so špeciálnym dôrazom daným na jednu z ich okolitých oblastí, Svätú zem.

Recenzie

Henry Ansgar Kelly, *Satan. A Biography*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. xi + 360 s. ISBN 978-0-521-60402-4

Len v pobiblickej epoche bol Satan zidentifikovaný s Luciferom a tiež len ranokresťanskej tradícii sa jeho zvrhnutie z neba zaraďuje do obdobia pred stvorením Adama a Evy. Za ešte väčšiu retroprojekčnú interpretáciu považuje H. A. Kelly hneď v úvode svojej knihy *Satan. A Biography*, anachronické chápanie a identifikáciu novozákonného Satana s mnohými démonickými silami v Starom zákone, či dokonca ako odporcu voči Bohu. Tento výklad, stále podľa autora tejto zaujímavej publikácie o „novom životopise“ Satana (5), bol „mučením“ dejín Satana. Takýto výklad pretvoril Satana z neznesiteľného funkcionára v Božej správe na spersonifikované zlo. Ak eventuálny čitateľ spomínaného diela profesora z Kalifornskej univerzity v Los Angeles nemá cit pre historický vývoj teologického chápania – ako príklad si pripomeňme zmeny v liturgii súvisiace s prehĺbeným chápaním liturgického života či definovanie dogiem v rôznych obdobiach, alebo vývoj postoja k náboženskej slobode, či otázok v oblasti sexuality – tak bude mať ťažkosti pri čítaní tejto knihy. Kelly sa totiž rozhodol rozlíšiť biblického Satana od Satana tradície. Túto extrémne náročnú úlohu robí tak, že diachronicky mapuje vývoj vnímania biblického Satana, počínajúc prvými výskytmi v Starom zákone, v kumránskej literatúre a následne sleduje zmienky o ňom v Novom zákone a pokračuje dielami nielen cirkevných otcov, ale aj stredovekou teológiou, literatúrou a prechádza až do ikonografie a obrazu Satana v modernom svete.

Hoci na mäkkom obale 360 stranovej publikácie je umelecký obraz Pád Satana, ako Lucifera do pekla, od Limburgských bratov (cca. 1415), obsah publikácie o životopise Satana má len veľmi málo spoločné s touto ilustráciou. Anglická kniha z Cambridgskej univerzitnej tlačiarne má na prvých stranách obsah (v-viii), obsah ilustrácií (ix-x) a zoznam skratiek (xi-xiii). Kniha je rozdelená do piatich väčších častí a 14 menších kapitol. Po úvode (1-12), autor v prvej časti „Hebrejské pozadie“ (13-50) opisuje starozákonný popis Satana a popis Zlého v apokryfnej literatúre a v Zvitkoch od Mŕtveho mora. V druhej časti (51-172) analyzuje bytosť Satana v spisoch Nového zákona. Po tretej krátkej časti Satan

Contents

Blázej ŠTRBA

Preface	1-3
---------------	-----

Treaties

Daniel SLIVKA

Biblical hermeneutics	4-22
-----------------------------	------

János KARAFFA

Judgement and suffering of the prophet Jeremiah and their relation to the songs of the <i>Ebed Yahweh</i>	23-31
---	-------

Peter ŠOLTÉS

The process of relecture in the Gospel of John	32-50
--	-------

Notes

Milan SOVA

The mighty Pharaoh's hand (Exod 3:19)	51-54
---	-------

Reflections

Frédéric MANN'S OFM

Inexhaustible richness of the Word of God	55-72
---	-------

Anton TYROL

Spiritual actualization of Paul's message	73-82
---	-------

Abstracts and reviews	83-91
------------------------------------	-------

Communications and references	92-104
--	--------

Obsah

Blážej ŠTRBA

Predslov 1-3

Štúdie

Daniel SLIVKA

Biblická hermeneutika 4-20

János KARAFFA

Súd a utrpenie proroka Jeremiáša a ich vzťah k piesňam *ebed yhwh* .21-31

Peter ŠOLTÉS

Proces „relektúry“ v Jánovom evanjeliu 32-50

Poznámky

Milan SOVA

Mocná ruka faraóna (Ex 3,19) 51-54

Reflexie

Frédéric MANNS OFM

Nevyčerpatel'né bohatstvo Božieho slova. Úvaha o zmysle Biskupskej synody v roku 2008 55-72

Anton TYROL

Spirituálna aktualizácia Pavlovho posolstva 73-82

Abstrakty a recenzie 83-91

Oznamy 92-104